

mototsikllarning poygasi (moslashuvli model) – *mototsikl, poyga* – operand; *-ning, -i* – operator.

Asos bazasi nol operatorga asologan abbreviatura qisqartma shaklida ham nol operatorga tayanadi: *teledastur* – *televizion dastur* (bitishuvli model) – *televizion, dastur* – operand; operator nol ko'rsatkichli.

Xullas, yuqoridagi misollardan qisqartmalarning hosil bo'lishida umumiylikni aniqlash qiyin. Qaysi tartibdagi so'zning qaysi bo'lagi, bo'g'ini olinishida doimiylik yo'q va ko'p hollarda asosiy e'tibor yangi hosil bo'ladi-gan atamaning ohangdorligiga asoslanadi. Ko'rinadiki,

mamlakatimiz fanida tilni nazariy tadqiq etish borasida salmoqli ishlar amalga oshirilib, umumiy tilshunoslikka oid atamalar faol qo'llanib kelinishiga qaramay, bu borada hali izohtalab masalalar talaygina. Shuningdek, leksik derivatsiya tavsifi talqinida yakdillikka erishilganicha yo'q. Ko'plab tilshunoslar ushbu yo'nalish ostidagi obyektlar tadqiqiga doir izlanishlar olib borgan, natijada derivatsiyani ilmiy-nazariy tahlil qilishda turli qarashlar yuzaga kelgan. Ushbu qarashlarni umumlashtirib, qi-yoslab, derivatsiyaning relevant tavsifini yaratishga qaratilgan monografik tadqiqot mavjud emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Поливанов Е.Д. Труды по восточному и общему языкознанию. – Москва: Наука, 1991.
2. Мартине А. Произношение современного французского языка. – Prononciation du francais contemporaine, 1945.
3. Яснопольский Ю. Борьба за язык. – Москва, 1923.
4. Лотте Д.С. Некоторые принципиальные вопросы отбора и построения научно-технических терминов. – Москва-Ленинград, 1941. – С. 19.
5. Шадько С. Аббревиатуры русского языка: в сопоставлении с польским. Дис. ... докт. филол. наук. – Варшава, 2000.
6. Mirzayev T.A. Indonez tilida qisqartma so'zlar va ularning qo'llanilishi. Magistrlik dissertatsiyasi. – Toshkent, 2011.
7. Артикова Г.Ш. Семантическая деривация поля. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ташкент: Фан, 1994.
8. Бархударов Л.С. Истоки, принципы и методология порождающей грамматики. (введение). Проблемы порождающей грамматики и семантики. – Москва, 1976.
9. Бобоев У.Н. Синтаксическая деривация придаточного предложения времени в современном узбекском языке (в сопоставлении с французским языком). Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Алма-Ата, 1992.
10. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая // Очерки по лингвистике. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1962.
11. Кубрякова Е.С. Деривация, транспозиция, конверсия. – Москва, 1974. №5.
12. Турниязов Н.К. О трансформационном и деривационном процессах // Советская тюркология, 1989, №2.
13. Turniyozov B. Hozirgi o'zbek tilida teng komponentli murakkab sintaktik qurilmalar derivatsiyasi // nomzodlik diss. avtoref. – Samarqand, 2006.
14. Turniyozov N., Turniyozov B., Turniyozova Sh. O'zbek tili derivatsion sintaksisi. – Toshkent: Navro'z, 2011.
15. G'affarov A.A. Hozirgi o'zbek tilida parsellativ va ilovali qurilmalarning sintaktik derivatsiyasi. Filol. fan. nomzodi... avtoref. – Samarqand, 1997.
16. Turniyozova Sh.N. Hozirgi o'zbek tilida matn shakllanishining derivatsion xususiyatlari. Filol. fan. nomzodi... avtoref. – Toshkent, 2010.
17. Храковский В.С. Трансформация и деривация // Проблемы структурной лингвистики, 1972. – Москва: Наука, 1973.

Ulug'bek YO'LDOSHEV,

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi
katta o'qituvchisi, falsafa doktori (PhD)

NASRIY TARJIMA KOMPETENSIYASI QANDAY SHAKLLANTIRILADI?

Annotatsiya. Ushbu maqolada talabalarda tarjimonning kasbiy kompetensiyasi va uning tarkibiy qismlari borasida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: tarjimon, matn, nasriy matn, kompetensiya, kasbiy malaka, lingvistik va ekstralingvistik bilim, nasriy kompetensiya.

Annotation. This article discusses the professional competence of a translator and its components.

Keywords: translator, text, prosaic text, competence, professional skills, linguistic and extralinguistic knowledge, prosaic competence.

Аннотация. В статье рассматриваются профессиональная компетентность переводчика и ее составляющие.

Ключевые слова: переводчик, текст, прозаический текст, компетенция, профессиональная квалификация, лингвистические и экстралингвистические знания, прозаическая компетенция.

Har bir sohada bo'lajak kadrlarni tayyorlashda ta'lim jarayonida rivojlanishi va takomillashishi kerak bo'lgan o'ziga xos kasbiy kompetensiya mavjud bo'lib, u kelgusi kasbiy faoliyatida o'z mutaxassisligi bo'yicha bilim,

malaka va ko'nikmadan samarali foydalanishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimon tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarjimonlarni professional kadrlar qilib tayyorlashning bir necha shartlari mavjud

bo'lib, shulardan biri kasbiy kompetensiyani shakllantirishdir. Tarjimonning kasbiy kompetensiyasi mohiyati, uni rivojlantiruvchi omillar borasida so'z yuritishdan oldin kompetensiya va uning kontekstual tarkibi haqida fikr-mulohazalarimizni bayon etamiz.

Shu o'rinda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarining asosiy xossalari borasida so'z yuritish maqsadga muvofiq. Pedagogik adabiyotlarda ushbu tushunchalar mazmunini to'liq ifodalash bo'yicha fikrlar xilma-xil. "Chet tillar lug'ati"da "kompetensiya" terminiga quyidagicha izohlar berilgan: 1) har qanday organ yoki mansabdor shaxsning obro'si; 2) shaxsning bilimi, tajribasini anglatuvchi masalalar sohasi. Shuningdek, u "kompetentlik" terminiga ham aloqador: 1) kompetensiyaga egalik qilish; 2) muayyan bir sohada biror narsani baholashga imkon beradigan bilimlarga ega bo'lish.

Amerikalik tadqiqotchi R.Meyers "kompetentlik" tushunchasi ostida nafaqat oldindan belgilangan kasbiy mezonlarga rioya etilishini, balki amalda xatti-harakatlar amalga oshirilishini namoyish etishni tushunadi.¹ Shunday qilib, bu ta'rif kompetensiyaning faoliyat komponentini ham o'z ichiga oladi, bu esa, o'z navbatida, undan foydalanish chegaralarini kengaytiradi. Demak, "kompetensiya" – bo'lajak kadrlarning kelgusi faoliyatida o'z kasbi bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalari, "kompetentlik" – ta'lim jarayonida rivojlangan va takomillashgan bilim, ko'nikma va malakalarni bo'lajak kasbiy faoliyat jarayonida qo'llay olish qobiliyatidir.

Tarjimon kompetensiyasini talabalarda shakllantirish va rivojlantirish masalasi bilan shug'ullangan bir guruh olimlar² tomonidan tarjimon kompetensiyasi quyidagicha tasniflangan:

- o'g'irish kompetensiyasi: tarjima qilinayotgan matnlardagi muammolarni aniqlash va ko'zlangan maqsadga erishish uchun strategiyalarni shakllantirish;
- til kompetensiyasi: yuqori darajadagi me'yorga erishish uchun asliyat va tarjima tillarining ko'plab variantlaridan foydalanish;
- matn bilan bog'liq kompetensiya: badiiy janrlar va uslublarni farqlash va qayta yaratish;
- evristik kompetensiya: tarjima qilish uchun zarur bo'lgan lingvistik va tematik bilimni tizimlashtirish;
- kasbiy kompetensiya: badiiy tarjima sohasidagi faoliyat yuritish jarayonini anglash va bilimlarni tizimlashtirish;
- baholash kompetensiyasi: tarjima variantlarini va tarjimonlarning ta'sirini baholash;
- izlanish qobiliyati: tarjimashunoslikdagi metodik va muvaffaqiyatli tadqiqot ishlari yutuqlarini amaliyotda qo'llash.

Demak, mazkur kompetensiyalar tarjimonlik sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassisda akademik bilim olish jarayonida shakllanishi lozim bo'lgan kompetensiyalar hisoblanib, ular bo'lajak tarjimonlarda o'z faoliyatini samarali tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotimiz jarayonida bo'lajak tarjimonlarni badiiy tarjimaga o'rgatishda muhim o'rin tutuvchi kompetensiyalarning alohida turini taklif etmoqchimizki, ushbu kompetensiya badiiy tarjimada, xususan, nasriy matnlarni tarjimasida tarjimon faoliyatini samarali tashkil etish-

da muhim. Bu borada talabalarda nasriy tarjima kompetensiyasini shakllantirish lozim.

Bo'lajak tarjimonlarda nasriy tarjima kompetensiyasini shakllantirishning bir nechta talablari mavjud, unga ko'ra talaba quyidagilar borasida bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishi lozim:

- asliyat va tarjima tillari badiiy matnning sintaktik, leksik-semantik, stilistik, tekstual sathlari xususiyatlari;
- asliyat va tarjima tillarining badiiy xususiyatlari;
- asliyat va tarjima tillari badiiy matnning tuzilishiga ko'ra xususiyatlari;
- badiiy matnning o'ziga xos xususiyatlari va uning boshqa soha matnidan ajralib turadigan farqlari;
- asliyat va tarjima matni sohiblarining madaniyati bo'yicha keng bilimlar majmuyi;
- badiiy matnning ekstralingvistik – madaniy, kognitiv, konseptual xususiyatlari;
- badiiy tarjimada qo'llaniladigan tarjima uslublari;
- badiiy tarjimada qo'llaniladigan tarjima transformatsiyalari.

Talabalarining yuqorida ta'kidlab o'tilgan sohalardagi bilim, ko'nikma va malakalarini yetarli darajada rivojlantirish orqali nasriy tarjimaga aloqador bo'lgan tarjima muammolarini bartaraf etish mumkin. Bu jarayon bevosita badiiy tarjimoni o'qitishning asosiy jihatlaridan biri hisoblanadi.

Badiiy tarjimaga o'rgatishda kasbiy yo'nalish asosida tarjima kompetensiyasining madaniyatlararo va filologik komponentlarini shakllantirish birinchi o'ringa chiqadi. Bu madaniy va filologik jihatdan shaxsga o'z madaniyatidan tashqariga chiqish va madaniyat vositachisi sifatlarini o'rganish imkonini beradi. Bu, birinchi navbatda, zamonaviy tarjimashunoslikda tarjima ikki tili madaniyatlararo muloqot sifatida qaraladi, bunda tarjimon ikki xil madaniyatga mansub, turli tillardagi ikkita matn bilan shug'ullanishi kerak. Shuni ham inobatga olish kerakki, asliyat va tarjima tillaridagi matnlarni har xil vaziyat va turli madaniyatlarda yaratiladi. Shuning uchun yozuvchi va o'quvchining ma'lumoti turlicha bo'ladi. Bu esa badiiy asardagi ayrim ma'lumotlarni shaffof yetkazib berishda tarjimonga qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Shunday qilib, nasriy tarjima kompetensiyasini talabalarda shakllantirish uchun quyidagilarga e'tibor berish lozim:

- asl matnning tarjimasi bir tildan ikkinchisiga rasmiy jihatdan qayta yaratilmasligi, balki matnning lingvistik va ekstralingvistik omillari hisobga olinishi lozim;
- muallif va o'quvchi o'rtasidagi ma'naviy qadriyatlarini qabul qilishdagi asosiy vositachi tarjimon bo'lib, uning kompetensiyasi bu jarayon rivojlanishida qanchalik muvaffaqiyatli bo'lishiga bog'liq;
- nasriy tarjimon kompetensiyasini shakllantirish faqat maxsus ishlab chiqilgan mashqlar tizimiga asoslangan bo'lishi va u maxsus ishlab chiqilgan mashqlar tizimiga kiritilgan bo'lishi lozim;
- tarjimoni o'qitishda mashqlar tizimi tarjimaning barcha o'ziga xos xususiyatlarini o'z ichiga qamrab olishi va bu mashqlar tarjima jarayonini amalga oshirishda tarjimon ko'nikmalarini shakllantirishi va rivojlanishi kerak.

Shuningdek, badiiy tarjimaga o'qitish talabalarning bilim va malakalarini quyidagi ketma-ketlikda bosqichma-bosqich shakllantirishni o'z ichiga oladi:

- tarjima jarayonining o'ziga xos xususiyatlari (bosqichlarga bo'linishi);
- ta'lim shart-sharoitlari (fan, dastur va o'qitish modeliga ko'ra fanga ajratilgan soatlar);
- talabalarining til bo'yicha malakasi.

Xullas, talabalarga badiiy tarjima o'qitishda nasriy tarjima kompetensiyasini shakllantirish asosiy masalalardan biri hisoblanib, bu borada o'qituvchi talabalarining asliyat va tarjima tillarining lingvistik va eks-

tralingvistik xususiyatlari, badiiy tarjimada qo'llanadigan tarjima uslub va usullari, badiiy matn va uning o'ziga xos xususiyatlari borasida bilim, malaka va ko'nikmalarini shakllantirish nazarda tutiladi. Talabalarda nasriy tarjima kompetensiyasini shakllantirish uchun uch bosqichli – tarjima oldi mashqlar, tarjima jaryoniga doir mashqlar va tarjima tahririga doir mashqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Talabalarda nasriy tarjima kompetentligini rivojlantirish uchun esa til mashqlari, operatsion hamda kommunikativ mashqlardan samarali foydalanish ko'zlangan maqsadga erishishda muhim rol o'ynaydi.

1. Современный словарь иностранных слов. Толкование, употребление, словообразование, этимология. – Москва: Феникс, 2009.
2. Development and implementing local educational standards / Ed. by Meyers R. ERIS Clearing House on Assessment and Evaluation, 1998.

Dildora QAMBAROVA,
Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti

CHET TILNI O'QITISHDA INTERNET VEB-SAYTLARI VA DASTURLARDAN FOYDALANISH

Annotatsiya. Maqolada chet tilni o'rganish jarayonida raqamli texnologiyalar va Internet resurslaridan foydalanishga qo'yiladigan talablar ko'rib chiqilgan. Xususan, o'qituvchi tomonidan belgilangan aniq maqsadlarga erishish uchun o'qitish vositalari rejali tanlovining ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy ta'lim, kompyuterlashtirish, raqamli texnologiyalar, o'qitish vositalarining tanlovi.

Annotation. The article discusses the requirements for the use of digital technology and Internet resources in the process of learning a foreign language. In particular, it shows the importance of systematic choice of teaching tools to achieve specific goals set by the teacher.

Keywords: modern education, computerization, digital technology, choice of teaching tools.

Аннотация. В статье рассматриваются требования по использованию цифровых технологий и Интернет-ресурсов при изучении иностранного языка. В частности, показано значение планомерного выбора средств обучения для достижения конкретных поставленных преподавателем целей.

Ключевые слова: современное образование, компьютеризация, цифровые технологии, выбор средств обучения.

Axborot texnologiyalari jadal taraqqiy etayotgan bir davrda jamiyat tomonidan bo'lajak mutaxassislariga bilimlarni mustaqil tarzda egallab, turli muammolarni hal qilishda ulardan foydalanish, dalillar yig'ish, umumlashtirish hamda isbotlangan xulosalar qilish ko'nikmalariga ega bo'lish kabi talablar qo'yiladi. [1]

O'quvchi-talabalarining ta'lim olish jarayonida yuqorida ko'rsatilgan ko'nikmalarining rivojlanishi faol o'qitish texnologiyalari hisobiga sodir bo'ladi. [3] Hozirgi vaqtda o'qitish vositalari tanlovidagi asosiy ko'rsatkich Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan axborot almashinuvining samarador umumyevropa tizimini tashkil qilgan chet tillarni egallashning yakuniy darajalariga erishish talabidir. [2]

Hozirgi vaqtda jahon bo'ylab keng tarqalayotgan kompyuterlashtirish jarayoni inson faoliyatining barcha sohalarini, shu jumladan, ilm-fan va ta'limni ham qamrab oldi. Internet rivojlanishi va ta'lim jarayonini soddalashtiruvchi ko'psonli kompyuter dasturlarining paydo bo'lishi chet tillarni o'rganish masalalarini ahamiyatli darajada o'zgartirdi hamda asl manbalar bilan ishlashni tezlashtirib, yengillashtirdi. O'quv-kompyuter dasturlari an'anaviy o'qitish

metodlariga nisbatan qator afzalliklarga ega, ya'ni ular eng avval to'g'ridan to'g'ri audiovizual interfaol o'zaro harakat vositalarini tashkil qiladi.

O'qitishning an'anaviy metodlari bilan birgalikda mashg'ulotlarda ushbu Internet resurslari, ya'ni dasturlar, ta'lim veb-saytlaridan samarali foydalanish nutqiy faoliyatning turli ko'rinishlarini: mashq qildirib rivojlantirish, lisoniy hodisalarning tabiatini anglash, tilshunoslik qobiliyatlarini shakllantirish, mulqot vaziyatlarini yaratish, beixtiyoriy lisoniy va nutqiy ko'nikmalarni shakllantirish, o'quvchiga nisbatan alohida yondashuvni amalga oshirish va uning mustaqil tarzda ishlashini jadallashtirish, shuningdek, o'quvchi-talabalarining bilim olish faolligi, motivatsiyalari hamda sifatini oshirishga ko'maklashish imkoniyatlarini yaratadi. Kompyuter-kommunikatsiya texnologiyalari o'quvchi-talabalarining ijodiy faolligini yanada faollashtiruvchi metodlarni yangicha amalga oshirish imkonini beradi. O'quvchi-talabalar turli ta'limiy saytlardagi virtual munozaralar va mavzuli forumlarda ishtirok etishlari, turli ta'lim muassasalarining o'quvchi-talabalarini bilan hamkorlikda ijodiy qo'shma loyihalarni bajarishlari mumkin.